

Transgresarea prescripțiilor bisericii: practici religioase în Transilvania medievală târzie și modernă timpurie

(Proiect PN-II-ID-PCE-2011-3-0359)

NEWSLETTER

Noiembrie 2012

ISTORIA UNUI CONCEPT

Dezbaterea teoretică a conceptului de religie populară s-a aflat în centrul activităților desfășurate de membrii proiectului în cea de-a doua parte a anului 2012. Integrabilă atingerii unuia dintre principalele obiective științifice asumate de către proiectul nostru de cercetare, și anume elaborarea cadrului conceptual și a modalităților de analiză a materialului documentar transilvănean, această dezbatere s-a construit în mai multe etape. Pornind de la identificarea materialului bibliografic, echipa de cercetare a stabilit o bibliografie concludentă din perspectiva definirilor și polemicilor născute în raport cu religia populară. Discuția care a urmat s-a axat pe câteva coordonate esențiale și anume: contextul istoriografic și intelectual în care conceptul de religie populară a fost definit inițial, legăturile puternice dintre aceste definiri și tradiția preocupărilor de istoria religiilor din spațiul italian, francez sau cel anglo-saxon, dificultățile în găsirea unei definiții atotcuprinzătoare a religiei populare, aplicabile unor zone istorice și categorii de surse dintre cele mai diverse, și nu în ultimul rând, analiza polemicilor născute în efortul definirii conceptuale.

Animată întâlnire din 21 iunie nu s-a rezumat doar la discutarea teoretică a unui concept cheie pentru interesele de cercetare ale membrilor echipei, ci și asupra felului în care discuțiile intense purtate în istoriografia occidentală o dată cu anii '70 pot fi fructificate în funcție de sursele textuale și vizuale

existente pentru Transilvania secolelor XIV-XVIII. Din această perspectivă, observațiile preliminare la care am ajuns evidențiază necesitatea viziunii critice asupra contextului în care au fost produse sursele pentru a putea stabili mai apoi puncte de legătură cu definițiile teoretice ale conceptului de religie populară axate asupra raporturilor dintre religia elitelor, respectiv religia maselor. Această descifrare în profunzime a contextului local este cu atât mai necesară cu cât dezbaterile asupra conceptului în discuție s-au focalizat pe tensiunea existentă la nivelul culturii religioase a elitei ecleziastice care nu poate fi considerată drept una monolitică, ci dimpotrivă, una marcată de transformări și diferențieri în ceea ce privește receptarea, respectiv transmiterea mesajului religios.

Astfel, analiza detaliată a tendințelor istoriografice referitoare la religia populară a rezultat într-o înțelegere aprofundată a încercărilor teoretice și, dintr-o perspectivă mai largă, s-a dovedit esențială în articularea unei abordări proprii specificului cercetării pe care o propune echipa noastră. Recursul puternic la contextul local și asumarea unei redefiniri a religiei populare în funcție de acesta pot fi considerate principalele realizări ale efortului de cunoaștere depus de membrii echipei în vara anului 2012.

RELIGIA LAICILOR- O RELIGIE POPULARĂ?

Workshop 2 Noiembrie 2012

Workshop-ul internațional organizat la Cluj în 2 noiembrie 2012 ca parte a proiectului nostru a fructificat efortul științific și organizatoric al echipei noastre. Ca urmare a apelului lansat în luna iulie a.c., configurația workshopului a evidențiat existența unui interes crescând pentru dezbaterea conceptului de religie populară, atât la nivel național, dar și la nivel regional, îndeosebi central-european. Astfel, participanții la acest atelier de lucru au provenit din spații istoriografice diverse, Gabriella Erdélyi, de la Institutul de Istorie al Academiei Maghiare, Budapesta, Cristina Codarcea de la Institutul de Studii Sud Est Europene din București, Fabrizio Conti,

format în ambianța Departamentului de Studii Medievale de la Universitatea Central Europeană, Budapesta și Ülle Sillasoo de la Universitatea din Tallinn, Estonia. Membrii echipei de cercetare, Maria Crăciun, Camen Florea, Ovidiu Ghitta, Mária Lupescu Makó, Ciprian Firea și Ünige Bencze li s-au alăturat Violeta Barbu, Institutul de Istorie Nicolae Iorga, București, Alexandru Florin Platon și Elena Bedreag de la Universitatea Alexandru Ioan Cuza, Iași și Ioan Albu de la Universitatea Lucian Blaga din Sibiu, precum și mai mulți cercetători din Cluj, cum ar fi Raluca Betea, Anca Gogâltan, Ana Gruia, Elena Firea și Tünde Komáromi.

Discuțiile din cadrul workshop-ului au avut ca punct de plecare evaluările aferente unor spații istoriografice variate. Astfel, Gabriella Erdélyi a analizat în prezentarea sa literatura referitoare la religia laicilor în Ungaria ultimelor decenii, punctând trecerea de la abordarea social-istorică a acestui fenomen la cea influențată de studiile culturale. Intervenția lui Fabrizio Conti a reliefat prioritățile istoriografiei italiene a ultimelor trei decenii, accentuând tendințele istoriografice ancorate în viziunea asupra claselor sociale (dominante, educate vs cele subordonate care împărtășeau o cultură folclorică), influența crescândă a etnologiei și a sociologiei în abordarea religiozității laicului și, nu în ultimul rând, surprinderea diferențelor culturale rezultate din dezvoltarea instituțională a Bisericii.

Prezentarea lui Ülle Sillasoo dedicată preocupărilor pentru practica religioasă în istoriografia din Estonia a punctat particularitățile aferente acestei regiuni din perspectiva existenței/supraviețuirii surselor scrise, dar și a analizelor făcute pornind de la situația acestei zone aflată la frontiera creștinătății latine. Nu în ultimul rând, analiza Cristinei Codarcea asupra religiei comunităților din Balcani în epoca modernă timpurie, a surprins nuanțările care pot fi aduse definirii raportului dintre religia oficială și religia populară.

Problemele dezbătute în cadrul acestui atelier de lucru au stat la baza concluziilor formulate de Violeta Barbu. Acestea s-au concentrat asupra modalităților în care investigația asupra religiei populare poate fi orientată înspre o perspectivă comparativă prin evidențierea locurilor comune existente în cercetarea regională a experienței religioase a laicilor, respectiv în interiorul curentelor

generale cum ar fi antropologia religioasă și istoria socială, raportul dintre surse și examinarea lor, viziunea temporală și cea regională, dar și efortul înspre o analiză care să surprindă într-o manieră dinamică apelul la microistorie și deopotrivă studiul comunităților mai largi.

ANUNȚURI

Participări la conferințe internaționale:

În perioada 25 iunie — 1 iulie 2012, Ciprian Firea a participat la conferința internațională International Medieval Meeting Lleida (Spania). Consolidated Medieval Studies Research Group "Space, Power and Culture" cu comunicarea 'Dispersed Parts of a Medieval Liturgical Ensemble. The Altarpieces of St. Mary Church in Sibiu/Hermannstadt (Transylvania)'

În perioada 15-20 iulie 2012, Măria Lupescu Makó a participat la Congresul Comitetului Internațional de Istoria Artei cu tema The Challenge of the Object. Die Herausforderung des Objekts, desfășurat la Nuremberg, Germania.

În perioada 4-6 septembrie Maria Crăciun a participat la Reformation Studies Colloquium, St Chad's College, Durham, UK unde a prezentat lucrarea 'The Price of Sin: Crime and Punishment in Sixteenth-Century Transylvanian Towns'.

În perioada 17-22 octombrie, Maria Crăciun și Carmen Florea au participat la conferința Cuius patrocinio tota gaudet regio. Saints' Cults and the Dynamics of Regional Cohesion care a avut loc la Dubrovnik, fiind organizată de Societatea Croată de Hagiografie Hagiotheca și Proiectul Cultsymbol derulat în cadrul ESF EuroCORECODE Programme, respectiv proiectul OTKA Saints, derulat de CEU Budapest. Carmen Florea a prezentat lucrarea 'Patrons in the Diocese: the Transylvanian Episcopate and the Channeling of Saints' Cults' în timp ce Maria Crăciun a prezentat lucrarea 'Elizabeth and the Saxons of Late Medieval Transylvania.'

Măria Lupescu Makó a susținut prezentarea "in refrigerium anime ipsorum..." Középkori lélekváltság-adományok la conferința națională Ziua Culturii Maghiare în Transilvania, organizată de Societatea Muzeului Transilvan și desfășurată la Cluj între 23-24 noiembrie 2012.

Maria Crăciun a ținut o prelegere intitulată 'Lutheran Liturgical Practice as a Marker of Confessional Identity' la Atelier des Medievistes, EHESS, Paris, 27 November 2012.

Vizite de documentare:

În perioada 28 iulie — 4 august Mária Lupescu Makó a fost într-o vizită de documentare la Paris la Biblioteca François Mitterrand din cadrul Bibliotecii Naționale Franceze unde a consultat îndeosebi periodice (*Annales*, *Cahiers de civilisation médiévale*, *Revue d'histoire ecclésiastique*, *Journal of Ecclesiastical History*), dar și literatura referitoare la testamente și la cultura religioasă și materială de la sfârșitul evului mediu.

Ovidiu Ghitta a fost și el beneficiarul unei mobilități de documentare la Paris în perioada 10 — 24 septembrie 2012, unde a frecventat „Bibliothèque — Centre d'anthropologie religieuse” și „Bibliothèque Publique d'Information” (Centre Pompidou). În săptămânile de documentare la Paris a parcurs colecțiile, cu numerele din ultimii ani, ale unor reviste de profil: *Revue Historique*, *Revue d'Histoire de l'Eglise en France*, *Journal of Modern European History*, *Religions et Histoire*, *Revue d'histoire ecclésiastique*, precum și lucrări din istoriografia franceză din ultimele două decenii, ce analizează „credințe și culte populare (rurale)” din diferite regiuni, în epoca premodernă (autori: Yvan Brohard, Solange Lebreton, Fr.

Lebrun, M. Delpastre, Veronique Willemin, M. Venard); literatură istorică recentă referitoare la raportul religie—cultură în Europa premodernă (Kaspar von Greyerz), la coexistență și conflict în zone de frontieră religioasă (K. Luria) și la terminologia și perspectivele analitice utilizate în istoriografiile franceză și germană când în centrul atenției se află instituțiile, normele și practicile religioase din secolele XVI-XVIII (*“Religion ou confession. Un bilan franco-allemand sur l'époque moderne”*. Paris, 2010).

Ciprian Firea a realizat o vizită de documentare la Budapesta, în perioada 6-19 noiembrie 2012 frecventând în special Biblioteca de Studii Medievale ELTE-CEU. Cartile consultate s-au axat în jurul temelor sale de interes din cadrul proiectului, cultură populară și probleme de reprezentare și autoreprezentare a laicilor în evul mediu târziu.

În perioada 26 noiembrie- 3 decembrie, Maria Crăciun a consultat colecțiile Bibliotecii INHA, fiind precumpănitor interesată de lucrările care discută arta produsă în timpul Reformei luterane și implicarea artizanilor în procesul reformat.

Publicații ale membrilor echipei proiectului:

Maria Crăciun

„Ora pro nobis sancta Dei genitrix”: Prayers and Gestures in Late Medieval Transylvania’ in Gerhard Jaritz (ed.), *Ritual, Images and Daily Life. The Medieval Perspective* (Wien, Zurich: Lit Verlag, 2012), pp. 107-138.

‘Marian Imagery and Its Function in the Lutheran Churches of Early Modern Transylvania’ in Andrew Spicer (ed.), *Lutheran Churches in Early Modern Europe* (Farnham: Ashgate, 2012), pp. 133-164.

‘Pietatea franciscană și impactul ei în Transilvania medievală târzie’ în Ovidiu Cristea, Petronel Zahariuc, Gheorghe Lazăr (eds), *Aut Viam Inveniam Aut Faciam. In honorem Ștefan Andreescu* (Iași: Editura Universității Alexandru Ioan Cuza, 2012), pp. 393-416.

Mária Lupescu Makó

„Késő-középkori erdélyi végrendeletek joggyakorlata” Ablakok a múltra editat de Nagy Róbert — Rűsz-Fogarasi Enikő (Kolozsvár: Egyetemi Műhely Kiadó — Bolyai Társaság-Kolozsvár, 2012, pp. 84-105